

NOTE DESPRE APARIȚIA ORAȘULUI TÎRGOVIȘTE

Dr. Mihai Oproiu

Orașul Tîrgoviște se află situat în apropierea paralelei de 45° (44°56') latitudine nordică și a meridianului 25°28' longitudine estică.

În contextul reliefului, orașul se găsește așezat la limita zonei de contact dintre dealurile de încrețire și cîmpie, avînd o altitudine de la nivelul mării de 280,52 m. Depresiunea intracolinară în care a apărut și s-a dezvoltat o intensă activitate omenească este străbătută de riurile Ialomița, Ilfov și Dîmbovița care a favorizat o locuire timpurie încă din orînduirea comunei primitive.¹

Săpăturile arheologice sistematice aflate la început au scos la iveală în zona cartierului Suseni, în partea de nord a orașului, urmele unei așezări datînd din secolele III-V e.n. ce aparțineau populației dacilor liberi, care se afla însă în circuitul economic al lumii romane.² Săpăturile arheologice efectuate în aceeași zonă în anul 1977 au adus la lumină noi urme materiale care atestă o locuire în secolele X-XI și aparținînd culturii Dridu.³

Noile descoperiri, permit ca, descoperirea mai veche referitoare la două monede bizantine din bronz, cunoscute încă din 1954, să nu mai fie pusă sub semnul incertitudinii.⁴

Datînd din timpul lui Ioannes I Tzimiskes (969—974), prezența aici a monedelor și a așezării coincide, nu întîmplător, cu perioada cînd imperiul bizantin „își instalează din nou granița pe Dunăre, cuprinzînd chiar în prima fază și malul nordic al fluviului, unde instalează garnizoane.”⁵

În condițiile create la sfîrșitul secolului al X-lea și începutul celui următor, se observă cu claritate revitalizarea economică a vechii așezări. Credem că în strînsă legătură cu aceste noi condiții de viață economică trebuie căutate începuturile așezării feudale permanente din cuprinsul Tîrgoviștei.

1. C. Boruga, *Plastica antropomorfă gumelnițeană de la Geangoești*, în „Valahica”, Tîrgoviște, 1969, p. 215—216 ; Luciana Oancea, *Descoperiri arheologice la Valea Voievozilor, județul Dimbovița — 1971*, în „Scripta Valachica”, 1973, p. 109—103.

2. Luciana Oancea, *Săpăturile arheologice din Tîrgoviște — 1972, Așezarea prefeudală*, în „Archiva Valachica”, Tîrgoviște, 1976, p. 55—74.

3. Gabriel Mihăescu, *Contribuții la problema începuturilor orașului medieval Tîrgoviște*, în „Valachica”, 1977, IX, p. 52. În anul următor, Luciana și Tiberiu Muscă au descoperit noi dovezi materiale ce datează din aceeași perioadă.

4. Tîrgoviște, *file de monografie, Tîrgoviște*, 1977, p. 47.

5. N. Iorga, *Istoria vieții bizantine*, Ed. Enciclopedică română, Buc., 1974, p. 326—335.

Se pare că ultimul val al popoarelor migratoare n-a întrerupt dezvoltarea aşezării din Suseni, deşi datele despre existenţa ei sînt încă puţine. Marea invazie tătară din 1241 nu a atins decît vremelnicele aceste regiuni şi nu putea întrerupe dezvoltarea firească a aşezării devenită acum statornică. Există posibilitatea ca întreaga activitate să se fi încetinit doar pentru o perioadă relativ scurtă, dar viaţa şi-a urmat cursul în perimetrul viitorului oraş în mod ascendent, în secolele XIII-XIV întilnindu-se urme intense de locuire.

Deşi Diploma cavalerilor ioaniţi nu face menţiuni despre aceste locuri, pare că întreaga zonă se afla în sfera de influenţă a voievodă-tului lui Seneslau, fiind situată în afara confruntărilor militare importante.

Înţelegînd cu profunzime întreaga evoluţie a istoriei româneşti, G.G. Tocilescu, C.C. Giurescu⁶ şi alţii au intuit că începuturile Tîrgoviştei ca aşezare feudală trebuiesc căutate încă din această perioadă.

Avînd condiţii prielnice de dezvoltare, aşezarea sătească din cartierul Suseni a cunoscut o extindere, probată din punct de vedere, arheologic. Se poate constata cu uşurinţă că aceasta se extinsese spre sud-est, înglobînd şi porţiuni din zona Curtii domneşti.⁷

Intensificarea activităţilor economice, dezvoltarea meşteşugurilor şi a schimbului a făcut ca importanţa aşezărilor să sporească. Situaarea aşezării la zona de interferenţă dintre cîmpie şi deal, în apropierea Ialomiţei, permite să se presupună că la sfîrşitul secolului al XIII-lea — începutul secolului al XIV-lea, aşezarea să joace rolul de loc de schimb, la început modest, avînd rază de influenţă asupra întregii zone din împrejurimi. Este posibil ca aşezarea, care a căpătat cu timpul un caracter preurban, să concentreze schimbul de produse pentru întreaga vale a Ialomiţei. Se observă acum înmulţirea locuinţelor, care se deosebesc tot mai mult de simplele bordeie.

Folosind perioada de linişte de la sfîrşitul secolului al XIII-lea, în cuprinsul actualei vetre a oraşului au apărut noi aşezări. Săpăturile arheologice desfăşurate în zona de sud a oraşului, în jurul actualei biserici Stelea, a permis localizarea unei noi aşezări unde s-a putut sesiza cu uşurinţă o locuire mai veche, care este datată către mijlocul secolului al XIV-lea.⁸

Deşi, încă din 1616, documentele aminteau existenţa Tîrgului de Sus şi a celui de Jos,⁹ s-a trecut cu prea mare uşurinţă peste această preţioasă şi interesantă ştire. Din săpăturile arheologice efectuate în 1977 şi 1978 reiese că aşezarea situată în zona Tîrgului de Jos a căpătat trăsături distincte în prima jumătate a secolului al XIV-lea. Considerăm că aşezarea a cunoscut un avînt important în a doua jumătate a se-

6. Tîrgovişte, file de monografie. Tîrgovişte, 1977, p. 47.

7. G. Mihăescu, Contribuţii la începuturile oraşului medieval Tîrgovişte, în „Vala-chica”, 1979, nr. IX, p. 522—523.

8. Petru Diaconescu, Corneliu Ionescu, Cercetări arheologice în zona fostei străzi Rapsodiei din Tîrgovişte, ms.

9. Mihai Oproiu, Aspecte ale comerţului tîrgoviştean (1600—1714), Tîrgul de Sus şi Tîrgul de Jos, în Arhiva Valachica, Tgv., 1976, VIII, p. 129 şi următoarele.

colului al XIV-lea, când drumul Dîmboviței a devenit cei mai important drum comercial de legătură cu Transilvania.

Deși situate relativ aproape, ambele așezări au cunoscut o dezvoltare independentă. Mai mult, ele au avut nume diferite, care din păcate nu au ajuns pînă la noi. Cu siguranță că în denumirea unuia sau altuia era folosit și cuvîntul „tîrg“.

Înființată mai înainte, cu o populație mai numeroasă, așezarea din Suseni s-a extins și a căpătat către mijlocul secolului al XIV-lea un caracter preurban în continuă ascensiune. Se constată cu ușurință că se extinsese fiind delimitată de „străzile Constantin Brîncoveanu, Mihai Bravu, Matei Basarab, Suseni, Narciselor“.¹⁰ Analizînd întinderea așezării, se observă că aceasta cuprindea un spațiu întins pentru perioada respectivă. Cu ocazia săpăturilor arheologice s-au descoperit mai multe ateliere meșteșugărești, diversificate pe specialități. Se remarcă în primul rînd atelierele fierarilor „marcate prin numeroase lupe și bucăți de zgură rezultate din procesul reducerii minereului“ descoperite cu ocazia săpăturilor efectuate în 1974, în zona Pieții centrale și în 1977 în zona străzii Matei Basarab.¹¹ Sînt cunoscute mai multe ateliere de olari unde se lucra intens.

Sporirea rolului și a importanței drumului ce trecea pe valea Dîmboviței către Brăila prin diploma acordată de Vlaicu I în 1368, a constituit o premisă de mare importanță pentru creșterea economică a așezării din Suseni. Noul privilegiu întărea brașovenilor „libertăți“ de comerț pe care le aveau din vechime. Se specifică însă, că spre deosebire de alte drumuri,¹² mărfurile transportate pe aici, se bucurau de o situație preferențială, plătindu-se vamă decît o dată la Cîmpulung.¹³

Existent dintr-o perioadă anterioară, tîrgul periodic desfășurat aici cu ocazia Moșilor, adică spre sfîrșitul primăverii, a sporit în intensitate. Credem că alegerea zilei de tîrg la acea dată răspundea unor necesități stringente, pentru buna desfășurare a activităților umane. Desfășurarea tîrgului la acea dată răspundea unor probleme ridicate de greutatea înțimpinate pe drumul Branului și Cîmpulungului, în timpul iernii.

În același timp se cunoștea că tîrgul anual la Brașov se desfășura la 1 noiembrie, deci în anotimpul toamnei, iar la Cîmpulung se ținea în mijlocul verii, la Sfîntul Ilie.

Se realiza astfel pe vechea cale de comerț, tîrguri periodice stabilite la date precise, ce contribuia la dezvoltarea așezărilor. În acest fel, se impunea încă din această perioadă un tîrg cu caracter periodic, a cărei importanță va fi în continuă creștere. Prin stabilirea acestui loc de schimb în zona de contract dintre deal și cîmpie ne obligă să conside-

10. Gh. Mihăescu, op. cit., în Valachica, Tgv., 1977, IX, p. 523.

11. Ibidem. Pînă în prezent s-au efectuat puține săpături arheologice la bisericile din Suseni, mănăstirea catolică fiind o excepție, datele furnizate doar de izvoarele scrise nefiind suficiente în privința începuturilor orașului.

12. R. Gioglovan, Din problemele complexului monumental al Curții domnești din Tirgoviște, în „Documente Valachica“, 1974, nr. VI, p. 102.

13. Ion Ionașcu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe. Relații internaționale ale României în documente (1368—1900), Ed. pol., Buc., 1971, p. 81—83.

răm că începuturile s-au datorat tocmai schimbului local, din zona imediat învecinată.

Cu timpul, importanța târgului a crescut, lucru ușor de sesizat, și prin faptul că în această zonă s-au întilnit mai multe încercări de tezurizare. Aceasta dovedește că așezarea din Suseni făcuse pași importanți, în trecerea către o așezare cu un pronunțat caracter urban, ceea ce a determinat ca în acest perimetru în continuă creștere în cursul secolului al XIV-lea să se stabilească și coloniști sași, atrași tocmai de creșterea neconținută a așezării din punct de vedere meșteșugăresc și comercial. Probabil către cea de a doua jumătate a secolului al XIV-lea, sașii formaseră o mică colonie stabilă. Acest lucru era reliefat, de faptul că în 1417 se trecuse deja la refacerea vechii biserici, ridicată după mărturia cronicii mănăstirii „cam pe la anulul lui Christos 1300”.¹⁴ Nu cunoșteam din ce materiale fusese realizată prima construcție a bisericii catolice. Refacerea realizată la începutul secolului al XV-lea folosea materiale din piatră frumos sculptată.

Paralel cu dezvoltarea așezării din Suseni, care a căpătat trăsături cu caracter urban în cursul secolului al XIV-lea, a prins contur și așezarea situată în Tîrgul de Jos. Iacă din 1966 săpăturile arheologice au scos la iveală monede datate din timpul lui Vlaicu. Cu ocazia cercetărilor efectuate în cursul anului 1978 s-a putut observa că în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, așezarea se conturase fiind formată din mai multe locuințe de suprafață ce aveau pivnițe încăpătoare. Unele din ele aveau două încăperi și coridor ceea ce dovedește că și aici se făcuseră pași importanți spre urbanizare. Ca și în așezările din Tîrgul de Sus, aici s-au descoperit mai multe cuptoare de ceramică situate în jurul așezării.¹⁵

Se observă cum datorită dezvoltării economice, numărul populației a sporit, determinind ca aria așezării să se extindă, ceea ce a făcut ca distanța dintre cele două așezări să se micșoreze.

Sporirea importanței economice, situarea celor două așezări într-un loc strategic, a făcut ca atenția domniei să se îndrepte spre ele. Creșterea importanței drumului de pe Valea Dimboviței, impunea intervenția domniei pentru supraveghere. De aceea, credem că trebuie privită cu interes știrea transmisă de Giacomo di Pietro Lucari, care a venit în Țara Românească în 1605 își reamintea faptul că și strămoșul său Nicolae Lucari venise pe acele locuri, ca sol la curtea lui Vladislav I. Cu această ocazie strămoșul său aflase că „Negru vodă... întemeiase orașul Cimpulung și a tras câteva întărituri de cărămidă la București, Tîrgoviște...”.¹⁶ Tradiția izvorită din această mărturie este deosebit de interesantă și este confirmată și de alte izvoare. Nu împărtășim părerea că cele menționate de Mihai Cantacuzino la mijlocul secolului al XVIII-lea ar reprezenta o reluare și în același timp o denaturare a lui Lucca-

14. Bogdan Petriceicu — Hașdeu, Istoria mănăstirii catolice din Tîrgoviște... începind de la timpii cei mai îndepărtați. Arh. ist. Rom. I/2, p. 50.

15. Petru Diaconescu, Corneliu Ionescu, op. cit., ms.

16. Copioso ristretto fr gli annali di Regusa, Venezia, 1605, p. 49, apud P. Simionescu, P. Cernovodeanu, Cetatea de scaun a Bucureștilor. Consemnări, tradiții, legende. Ed. Albatros, Buc., 1976, p. 92.

ri¹⁷ ci mai degrabă vine să întărească acele știri prin transmiterea aceleiași tradiții, care a ajuns la noi despre începuturile orașului.

Faptul că domnia a inițiat lucrări în vatra Țirgoviștei a fost sesizat pentru prima dată de către Nicolae Iorga care a intuit că pe aceste locuri s-a dat bătălia din 1368 dintre voievodul Transilvaniei și pîrcălabul Dragomir.¹⁸

Ion, arhidiacon de Kükülle, relatează că „voievodul Nicolae, după ce a trecut cu oastea amintită... riul Ialomiței luînd cu putere întăriturile ridicate de valahi“ și-a continuat înaintarea. Se desprinde ideea că „întărituri ridicate de valahi“ existau deja la anul 1368 cînd se ducea lupta. Se observă că acele întărituri nu erau prea puternice, ele fiind cucerite cu destulă ușurință. Totuși nu putem să trecem cu vederea că românii nu au cedat întăriturile fără luptă, abordînd plini de curaj această acțiune. Cronicarul subliniază cu claritate că fortificația a fost „luată cu putere“, ceea ce dovedește că a fost cucerită prin luptă.¹⁹

În urma săpăturilor arheologice din anul 1976 desfășurate în incinta Curții domnești „zidul orientat spre NNV—SSE“, din sectorul A, se consideră a fi „anterior primei incinte care forma nucleul viitoarei curți domnești ctitorită de Mircea cel Bătrîn.

Se avansează ideea, că domnia a acordat atenție vechii vetre a orașului încă înainte de Mircea cel Bătrîn „întăriturile de cărămidă arsă“, despre care vorbea Lucari, fiind astfel materializate.“²⁰

Realizarea unei fortificații în această regiune era necesară. Construită probabil în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, fără să fie atestată încă arheologic avea ca scop în primul rînd supravegherea drumului comercial al Cîmpulungului, a cărui importanță se afla într-o continuă creștere. Măsura se înscrie de altfel într-un complex mai amplu, în care intra nu numai fortificația Cîmpulungului și a Țirgoviștei, ci și Branului, ale căror începuturi se fac tot acum.

Avînd o importanță în continuă creștere, drumul Cîmpulungului și al Branului se înscria între căile ce legau orașele din centrul Europei de porturile de la Dunărea de jos și se impunea ca el să fie supravegheat și administrat cît se poate de bine.

Situarea acestei fortificații putea fi de la început pe un promotoriu înalt, ușor de apărat, existent în apropierea drumului comercial. În același timp, se află între cele două așezări pentru care venea să repre-

17. Istoria politică și geografică a Țării Românești de la cea mai veche întemeiere pînă la anul 1774, dat mai întîiu la lumină în imba grecească, la anul 1806 de frații Tunuslim, traducere George Sion, Buc., 1963, p. 8.

18. N. Iorga, Istoria românilor și civilizației lor, Buc., 1930, p. 70.

19. File din cronici. Crestomație privind istoria militară românească (sec. X—XIX). Ed. Militară, Buc., 1973, p. 20.

20. G. Mihăescu, E. Fruchter, Țirgoviște. Considerații asupra începuturilor orașului medieval, în Revista muzeelor și monumentelor, Monumente istorice și de artă, 1978, nr. 2, p. 31. Considerăm că argumentele arheologice pentru a susține o astfel de afirmație nu sînt suficiente. Zidul surprins este mai repede în legătură cu șanțul de apărare, construit posterior sau în același timp, avînd ca scop întărirea acestuia. Se pot sesiza similitudini și spre nord.

zinte și un loc de refugiu și de pază, domnia interesându-se îndeaproape de aceste două localități, în continuă dezvoltare. Alegerea aceluși loc a permis ca cele două așezări să facă pași spre realizarea unei unități. Stabilirea unei garnizoare a atras înmulțirea populației și a contribuit la intensificarea activității economice.^{21a}

În felul acesta observăm cum prin măsurile luate de domnie, încă înainte de Mircea cel Bătrîn se conturează o nouă și prosperă așezare urbană, care în ultimul sfert al secolului al XIV-lea se impune ca fiind una dintre cele mai importante din cuprinsul Țării Românești.

În contextul schimbărilor profunde care au cuprins societatea feudală din Țara Românească, în urma întemeierii statului feudal independent și de sine stătător, s-a urmărit cu stăruință organizarea unui cadru propriu de dezvoltare, care să reziste tendințelor permanente de expansiune ale noilor state vecine.

Devenit domn al Țării Românești într-un moment când independența țării era grav amenințată de turci, Mircea cel Bătrîn s-a străduit în permanență să organizeze apărarea și consolidarea țării, construind cetăți, înființând noi dregătorii, reorganizând întregul sistem militar.

Profitând de condiții favorabile, energicul domn a curățat încă de la începutul domniei întregul teritoriu dobrogean de agresorii turci.

Noile condiții istorice, dezvoltarea deosebită pe care o cunoscuse cele două așezări din actualul teritoriu al orașului, l-au determinat pe Mircea cel Bătrîn să-și îndrepte atenția spre aceste locuri.

Mutarea capitalei la Tirgoviște nu a reprezentat doar un moment de conjunctură, ci s-a realizat printr-o politică bine chibzuită, presupunând o îndelungată perioadă de timp. Aceasta trebuie să coincidă nu intereselor de moment ale unui conducător, ci să răspundă unor necesități firești.

Încă de la începutul domniei, atenția lui Mircea cel Bătrîn a fost îndreptată spre Tirgoviște, căci la 1395, când Schiltberger trecea prin Țara Românească preciza că, a vizitat și „cele două capitale ale ei, care sînt numite Argeș și Tirgoviște.”²¹ Analizînd cu atenție știrea transmisă de călătorul german, observăm că apare menționată atît vechea reședință, care corespunde din punct de vedere a vechilor condiții și împrejurări interne și internaționale și una nouă care apare de curînd.

Analizînd condițiile dezvoltării orașului, putem observa cum domnia a acordat atenție așezării de aici, ridicînd fortificații, încă din perioada anterioară, dar numai Mircea cel Bătrîn în domnia sa de „maximă dezvoltare a statului muntean și ca întindere teritorială și ca putere militară”

21 a. Locul pe care s-a realizat Curtea domnească în etapa lui Mircea cel Bătrîn, putea să continue în perimetrul unei fortificații mai vechi. Schimbările profunde suferite de configurația terenului în perioada următoare putea distruge sau accentua cu ușurință urmele unor întărituri improvizate, realizate anterior. Existența unor locuințe ante 1394, una chiar de dimensiuni impresionante (locuința I-B), poate fi în strînsă legătură cu inițiativa domniei. Nu trebuie trecută cu vederea nici inscripția slavonă de pe strachina descoperită aici, limba slavonă fiind folosită numai într-un anumit mediu.

21. Călători străini despre Țările Române. Ed. științifică și enciclopedică, Buc., 1968. vol. I, p. 30.

și o importantă „epocă de progres economic”²², a hotărît să stabilească la Țirgoviște reședința voievodală.

În această domnie se iau măsuri energice pentru construirea unei adevărate reședințe domnești compusă din casa propriu zisă, o biserică și ziduri de incintă. Casa domnească a fost construită într-un plan dreptunghiular, cu dimensiunile exterioare de 29 x 32 m și cuprindea beciuri spațioase și parter.

În apropierea casei domnești a fost construită o biserică, cu plan trilobat, decorată cu firide sublinate la „partea superioară de discuri ceramice smălțuite.”²³ De jur împrejur se aflau ziduri de incintă realizate din bolovani de rîu și turnuri de apărare la colțuri. Pe latura de vest și sud se realiza un șanț de apărare de mari dimensiuni, întărit cu val și palisadă.

Intregul ansamblu reprezenta pentru vremea aceea o mare realizare, folosind procedee „nemaintîlnite pînă atunci în arhitectura muntească.”²⁴

După 1418 Țirgoviștea a continuat să se mențină ca principală reședință domnească. Importanța orașului a fost în continuă creștere, determinînd pe Dan al II-lea să acorde orașenilor mari privilegii, acordîndu-le dreptul „să umble și pe la Severin și prin toate Țirgurile și la Brăila și prin toată țara domniei mele”, plătind vamă doar la Țirgoviște.”²⁵

Aceste privilegii au permis orașenilor să devină negustori pricepuți și să obțină însemnate profituri. Din scrisoarea lui Vlad Dracul adresată brașovenilor aflăm că Țirgoviștenii ajunseseră să minuiască însemnate sume de bani, fapt ce stîrnea invidia negustorilor brașoveni.²⁶

Din Țirgoviște, în tot cursul primei jumătăți a secolului al XV-lea s-au confirmat vechile privilegii acordate orașelor transilvane și în primul rînd Brașovului.²⁷ Tot aici se îndreptau atacuri în căutare de pradă, soldate cu distrugeri cum s-au petrecut la 1443²⁸.

Fără nici o tăgadă, în cursul primei jumătăți a secolului al XV-lea, orașul devenise „cel mai important centru economic, administrativ și militar.”²⁹

22. C.C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, Ed. Șt. și Enciclopedică, vol II. Buc., 1976. p. 66, 84. Nu împărtășim părerea că „nevoia unei alte reședințe domnești a fost impusă de evenimentele politice din perioada luptelor pentru tron dintre Mircea cel Bătrîn și Vlad Uzurpatorul”, așa cum opinează G. Mihăescu și E. Fruchter op. cit., în *Revista muz. și mon. ist. și de artă*, 1978, nr. 2, p. 33), căci în intervalul dintre ianuarie 1395 și 28 septembrie 1396 Mircea cel Bătrîn a avut multe de rezolvat și a dispus de prea puțin timp ca să construiască o reședință în condiții destul de nesigure. Se uită că Schiltberger vizitează ambele capitale Argeș și Țirgoviște.

23. Cristian Moisescu, *Prima curte domnească de la Țirgoviște*, *Bul. Mon. Istorice*, 1970, nr. 1.

24. N. Stoicescu, Cr. Moisescu, *Țirgoviștea și monumentele sale*, Ed. Litera, Buc., 1976, p. 65.

25. *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Rom., vol. I, p. 109.

26. Idem, D, *Relațiile între Țările Române*, vol. I, Ed. Ac. R.S.R., 1977, p. 350-351.

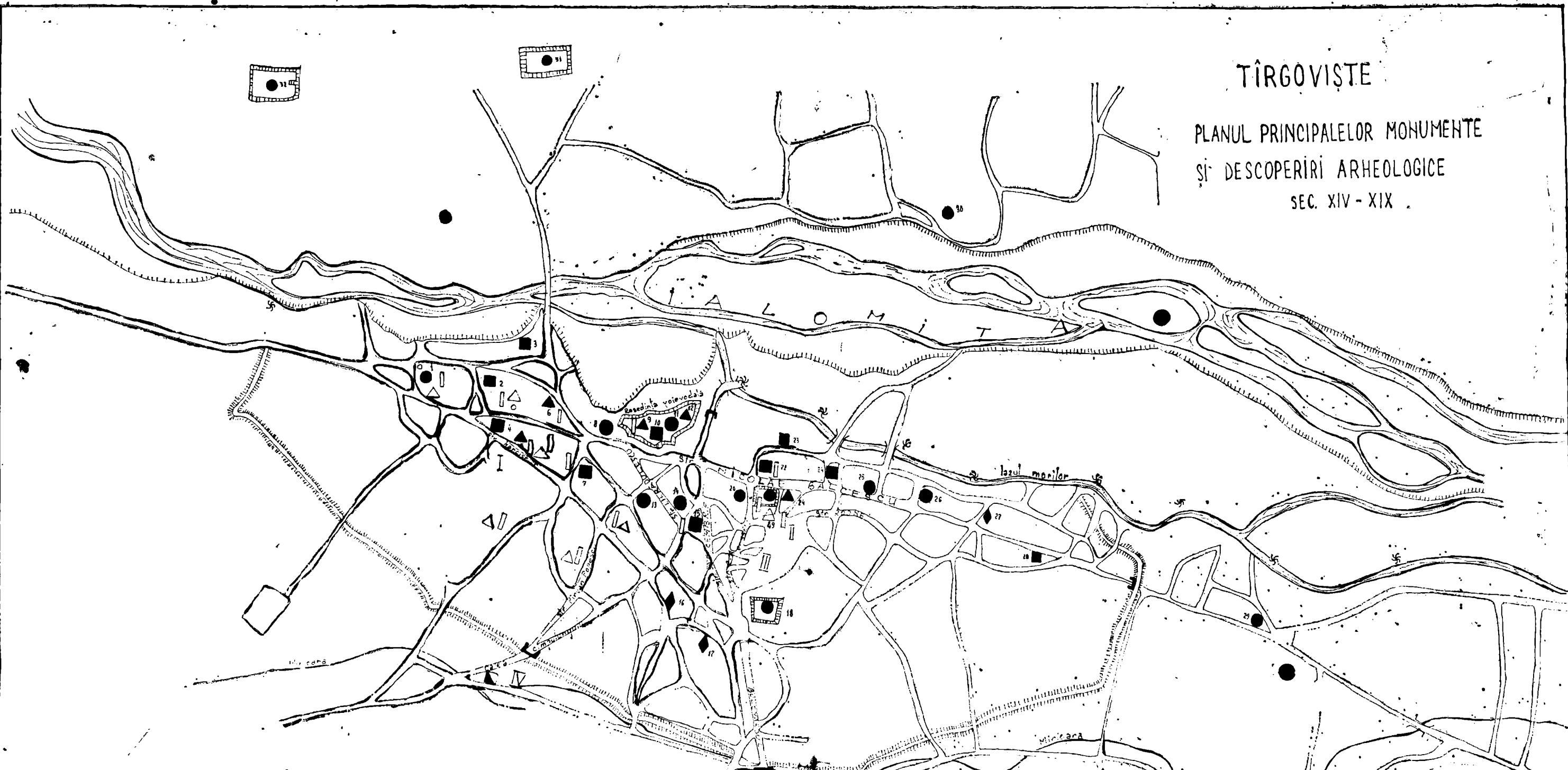
27. *Ibidem*.

28. Stoica Nicolaescu, *Documente slavo-române*, Buc., 1905, p. 4, Gr. Tocilescu, *Istoria română*, I, p. 77.

29. N. Stoicescu, Cr. Moisescu, op. cit., p. 11.

TÎRGOVIȘTE

PLANUL PRINCIPALELOR MONUMENTE ȘI DESCOPERIRI ARHEOLOGICE SEC. XIV - XIX

PRINCIPALELE MONUMENTE

1. Biserica Sf. Gheorghe	11. Biserica mare domnească	20. Biserica Sf. Ionica
2. Biserica Vârșari	12. Biserica Sf. Vinerei	21. Biserica Sf. Apostoli
3. Biserica Crețulescu	13. Biserica Sf. Nicolae Andronesti	22. Biserica Sionului
4. Biserica Sf. Dumitru	14. Biserica Sf. Volezilor	23. Biserica cu țanăm necunoscut
5. Biserica Catolică	15. Biserica Tîrșii	24. Biserica Roșie
6. Biserica catolică	16. Biserica Lemnului	25. Biserica Albă
7. Biserica Sf. Imarat	17. Biserica Sf. Atanasie	26. Biserica Sf. Nicolae
8. Biserica Sf. Mina	18. Mitropolia	27. Biserica Sf. Nifon
9. Biserica Paroahă și prima casa domnească	19. Mănăstirea Stelea	28. Biserica din Valea Voievozilor
10. Diferite construcții în incinta curții	20. Biserica Geantului	29. Mănăstirea Dealu
	21. Biserica Stelea veche	30. Mănăstirea Vifontia

LEGENDA

▲ Monumente sec. XIV	○ Descoperiri arheologice sec. XVI	▬ Fortificație de zid
● Monumente sec. XVII	□ Descoperiri arheologice sec. XVII	▬ Pantă naturală
■ Monumente sec. XVIII	△ Descoperiri arheologice sec. XVIII	⚡ Vad vechi de moară
◆ Monumente sec. XIX	◻ Poartă de intrare	I Tîrșul de Sus
	▬ Fortificații de pământ	II Tîrșul de Jos
		III Tîrșul din Lăuntru
		IV Tîrșul din Afară